

III Приватний - висловлювання окремих осіб щодо винуватості у вчиненні злочину певного громадянина, котрі стали відомі громадськості. Наприклад, в селі на загальних зборах сусід обізвав свого знайомого "фашистом", "бандитом", "самогонщиком". В даному випадку простий, побутовий приклад, але він тягне певні правові наслідки - право обвинуваченої особи вимагати спростування завідомо неправдивої інформації та відшкодування моральної шкоди (ст. ст. 7-1, 440-1 Цивільного кодексу України). На жаль новий Кримінальний кодекс України, на відміну від свого попередника, не передбачає кримінальної відповідальності за наклеп і образу, а відповідно і позбавляє особу права на захист своїх прав кримінально-правовим способом захисту.

Доки окремі особи будуть собі дозволяти таке відношення до норм національного законодавства, зокрема Конституції України, до тих пір ніякої мови про правову державу, громадянське суспільство, демократію не може йти. То як же можна захистити себе в даному випадку? Відповідь має бути однозначна - використовуючи національні способи захисту своїх прав (звернення до суду), а при їх недостатності – міжнародні засоби (звернення до Європейської комісії з прав людини, Європейського суду з прав людини), які гарантує нам ч. 3 ст. 55 Конституції України.

С. Волкотруб,
асpirант Національної юридичної академії України
ім. Ярослава Мудрого, м. Харків

ІМУНІТЕТ ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В українському суспільстві та юридичній науці активно обговорюються проблеми імунітету. В даному випадку мова йтиме про такий аспект цієї складної проблеми, як інститут імунітету в кримінальному судочинстві.

Невід'ємною особливістю правових норм про імунітет слід визнати їх винятковий характер. Тобто, імунітети створюють цілий ряд винятків із загальних правил. З іншого боку, справедливим буде твердження про те, що у випадках, які не регламентовані тими чи іншими правовими нормами про імунітет, застосовуються загальні правила.

Вважаємо, що для з'ясування самої природи імунітетів та обґрунтування подальшого вдосконалення законодавства необхідним є розуміння їх як правового інституту, тобто сукупності правових норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин або які-небудь їх компоненти, властивості. Звісно, що такий правовий інститут має складну внутрішню структуру і поряд з рядом спільніх рис існують і значні відмінності. Для з'ясування цієї структури важливим є поділ імунітетів на групи і окремі їх види.

Свого часу професор Даєв В.Г. запропонував наступне визначення імунітету у кримінальному процесі: по-перше, звільнення окремих осіб від виконання певних процесуальних обов'язків і, по-друге, встановлення для деяких категорій осіб особливих гарантій обґрунтованості застосування до них заходів процесуального примусу або притягнення до відповідальності.

В процесуальній літературі впродовж тривалого часу обговорюється проблема імунітету свідків, що передбачає звільнення окремих категорій свідків від обов'язку давати показання в передбачених законом випадках. Тому першою групою імунітетів в кримінальному судочинстві слід вважати імунітет свідків, до якого належать: право на захист від самозвинувачення, право не давати показань щодо близьких родичів та членів сім'ї, збереження у таємниці окремих категорій довірених відомостей.

Впродовж тривалого часу дії чинного КПК України науковцями було висловлено чимало пропозицій щодо його доповнення відповідними нормами. Лише з прийняттям у 1996 році Конституції України можна говорити про нормативне закріплення імунітету свідків у національному законодавстві, оскільки ч. 1 ст. 63 Конституції України передбачає, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Наступним кроком на шляху нормативного закріплення імунітету свідків у кримінальному судочинстві стало прийняття Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" від 13 січня 2000 року, яким КПК України доповнено ст.69-1, п. 6 ч. 1 якої передбачає право свідка відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів.

Ведучи мову про даний інститут, перш за все, необхідно виходити з того положення, що "імунітет свідків" є поняттям, яке відповідає стосовно поняття "імунітет" взагалі як поняття родового. Однією з найважливіших, з самого початку невід'ємних властивостей правових норм, що передбачають той чи інший імунітет, є те, що ці норми створюють винятки з загальних правил, що у повній мірі стосується і імунітету свідків. У якості вказаної загальної норми, як ми можемо бачити в даному випадку, виступає обов'язок свідка давати показання.

Як суб'єкт даного права на імунітет традиційно розглядається свідок, що цілком зрозуміло. У той самий час існують підстави для наділення вказаним правом також потерпілого. Слід зважати на те, що вищезгаданий імунітет може бути використаний зазичавленими особами в цілях прихованої здійснення незаконного впливу на потерпілого.

Для кримінального процесу актуальним є дослідження імунітетів посадових осіб, які виконують особливі за своєю вагою та значенням функції в державі, імунітетів представництв та представників іноземних держав і міжнародних організацій в Україні. Слід підкреслити, що у чинному кримінально-процесуальному законодавстві України не використовується термін "імунітет", але, на нашу думку, саме він найбільш точно підходить для означення розглядуваної сукупності правових норм. Вважаємо, що оптимальним був би поділ імунітетів на види керуючись критерієм їх "генетичного" походження від окремих галузей права та законодавства (конституційного, міжнародного публічного, судоустрою, власне кримінального процесу). Це дає змогу вивчати їх, враховуючи тісний взаємозв'язок з іншими правовими інститутами та нормами відповідних галузей права, постійно мати на увазі їх функціональне призначення.

Виходячи з наведеного вище, можна виділити ще дві наступні групи імунітетів:

імунітети (недоторканність) окремих категорій посадових осіб в Україні;
імунітети представників та представництв іноземних держав та міжнародних організацій.

Згідно з Конституцією України статус особливої (підвищеного рівня) недоторканності поміж інших громадян України мають: Президент України, народні депутати України, судді (статті 80, 105, 111, 126). Окрім вищезгаданих осіб, законодавством України імунітети передбачені також для Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Голови Рахункової палати, Першого заступника і заступника Голови, головних контролерів та Секретаря Рахункової палати.

Серед імунітетів, передбачених міжнародно-правовими актами, доцільно в межах даного дослідження виділяти:
дипломатичні, тобто дипломатичних представництв, дипломатичних агентів, адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу, членів їх сімей, дипломатичних кур'єрів;
консульські, тобто консульських установ та їх посадових осіб;
глав, членів і персонал іноземних держав у міжнародних організаціях, посадових осіб цих організацій;
представників іноземних держав, членів парламентських та урядових делегацій, співробітників делегацій іноземних держав.

Що стосується імунітетів представників та представництв іноземних держав, міжнародних організацій, доцільним є поділ їх на імунітети особисті (тобто фізичних осіб) та імунітети відповідних представництв, приміщень, майна, архівів, кореспонденції.

С. Громыко,
аспирант Санкт-Петербурзького
государственного університета,
Російська Федерація

ВЛИЯНИЕ ПРЕДМЕТА СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ НА ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВИДА АРБИТРАЖНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО ДЕЛАМ О НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ И ГРАЖДАН

В законодательстве к объектам правовой охраны относятся как субъективные права, так и законные интересы. Как объект правовой охраны законный интерес прямо закреплен в ст. 2 Арбитражного процессуального кодекса РФ: "Всякое заинтересованное лицо вправе в порядке, установленном законом, обратиться в суд за защитой нарушенного или оспариваемого права или охраняемого законом интереса". Однако категория законного интереса стала объектом полномасштабного теоретического исследования значительно позже, чем объектом судебно-правовой защиты [1. С 8]. В современный период эта проблема приобретает наибольшую практическую значимость, ибо нынешние реалии позволяют удовлетворять и защищать в юридически-легитимном порядке многие вновь появившиеся интересы, которые прямо не закреплены субъективными правами.

Законный интерес — это отображенное в объективном праве либо вытекающее из его общего смысла и в определенной степени гарантированное государством простое юридическое дозволение, выражющееся в стремлениях субъекта пользоваться конкретным социальным благом, а также в некоторых случаях обращаться за защитой к компетентным органам в целях удовлетворения своих потребностей, не противоречащих общественным [2. С. 66].

Однако субъективные права и законные интересы не совпадают по своей сущности, содержанию и структуре. Нетождественность их определяется тем, что субъективные права и законные интересы — различные правовые дозволенности. Первая представляет собой особую дозволенность, обеспеченную правовой обязанностью определенного лица либо персонально не определенной группы лиц. Если же правовая дозволенность не имеет либо не нуждается в юридически необходимом поведении других лиц как средство своего обеспечения, то она и не вводится законодателем в "ранг" субъективного права.

Вопросы соотношения субъективных прав и охраняемых законом интересов как объектов судебной защиты имеют теоретическое и практическое значение. Правильное определение предмета защиты позволяет решить вопрос о наиболее эффективном способе защиты права либо законного интереса, виде судопроизводства, определить круг лиц, участвующих в деле, предмет доказывания, объем судебного исследования и др.

По мнению большинства ученых, охраняемые законом интересы являются предметом судебной защиты в делах особого производства. Указывая на существенные отличия законных интересов, защищаемых в особом производстве, от законных интересов, защиты которых осуществляется вместе с субъективными правами в искомом производстве, Ю.А. Попова отмечает: "Во-первых, охраняемые законом интересы защищаются в порядке особого производства путем установления фактов, имеющих юридическое значение. Во-вторых, защита интересов в порядке особого производства имеет только процессуально-правовое содержание. Заявитель обращается с требованием к суду о вынесении благоприятного для него решения об установлении юридического факта. Никаких материально-правовых притязаний к кому-либо заявитель не предъявляет" [3. С. 130]. В особом производстве собственно защита субъективного права заявителя выходит за рамки судебной юрисдикции.

А.П. Вершинин отмечает, что "само по себе признание должника банкротом аналогично установлению юридического факта и непосредственно не является способом защиты прав кредиторов. Однако признание несостоятельности (банкротства) должника является эффективной мерой защиты интересов кредиторов" [4. С. 331].

По своей правовой природе производство по делу о несостоятельности, процедуры несостоятельности, ликвидация должника в процессе конкурса направлены на соразмерное удовлетворение требований кредиторов. Их суть состоит в том, чтобы в процессе конкурса все кредиторы в равной мере в соответствии с установленной законом очередностью требований получили их пропорциональное удовлетворение. Это связано с тем, что несостоятельность должника не позволяет удовлетворить все требования в полном объеме, то есть обеспечить защиту нарушенных ненадлежащим исполнением обязательств прав кредиторов. Таким образом, в процессе о несостоятельности происходит защита законных интересов кредиторов на соразмерное удовлетворение их требований.

При этом защите в конкурсном процессе подлежит и законный интерес должника, испытывающего временные финансовые трудности, в процессе несостоятельности получить возможность в связи с приостановлением начисления сумм финансовых санкций, исполнения судебных решений о денежных взысканиях, мировым соглашением, внешним управлением, реструктуризацией и т.п. рассчитаться с кредиторами, сохранив собственный бизнес, деловую репутацию и т.д. В этом же производстве происходит защита интересов государства и муниципальных образований в работе социально-значимых и стратегических предприятий, защита интереса собственника предприятия в эффективном использовании его имущества, работников предприятия в сохранении рабочих мест.

Производство по делам о несостоятельности в литературе относится к особому производству. При этом указывается, что целью рассмотрения данной категории дел является установление факта несостоятельности либо состоятельности субъектов гражданских правоотношений [5. С. 261], в этих делах осуществляется защита интересов заявителя и других лиц путем констатации арбитражным судом определенного юридического состояния — признания (или отказа в признании) неплатежеспособного должника несостоятельным [6. С. 206].

Такая позиция представляется ошибочной, поскольку особое производство по своей правовой природе несовместимо с разрешением спора о праве. В силу п. 8 ст. 87 АПК РФ суд обязан оставить заявление об установлении факта, имеющего юридическое значение для возникновения, изменения или прекращения прав и обязанностей заявителя в экономической сфере, без рассмотрения, если установит, что между заинтересованными лицами возник спор о праве, подведомственный арбитражному суду. Суд, как специальный государственный орган по разрешению юридических споров, в особом производстве обязан разрешить спор о факте, но никогда — спор о праве.